

Юсупова Катерина Олександрівна,
аспірантка кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ

УЧАСТЬ АДВОКАТА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ГАРАНТІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ

Відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України під час розслідування кримінальних правопорушень, у яких потерпілими, свідками або підозрюваними є неповнолітні особи, забезпечується участь захисника.

У частині 2 ст. 52 КПК України зазначено про обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, або стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, що забезпечується з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою.

Обов'язок залучити захисника за призначенням згідно з КПК України Законом покладається на слідчого, прокурора, слідчого суддю чи суд. У такому випадку постановою слідчого, прокурора чи ухвалою судді доручається відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні.

Відповідно до ч. 14 ст. 31 КПК України, кримінальне провадження щодо розгляду стосовно неповнолітньої особи обвинувального акта, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному чи касаційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень, здійснюються *суддею*, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх. Тому ч. 3

ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлює вимогу спеціалізації суддів із здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. А у ч. 6 цієї статті визначені критерії відбору таких суддів – наявність стажу роботи на посаді судді не менше десяти років з наявним досвідом здійснення кримінального провадження в суді і високими морально-діловими та професійними якостями.

Існують вимоги щодо *слідчих, дізнавачів*, які спеціалізуються на кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх: здійснення досудового розслідування слідчим, дізнавачем, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 1 ст. 499 КПК України).

Норми глави 38 КПК України передбачають участь *захисника* у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого здійснюється згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом, у присутності захисника (ст. 490). Якщо неповнолітній не досяг шістнадцятирічного віку або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, на його допиті за рішенням слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді, суду або за клопотанням захисника забезпечується участь законного представника, педагога чи психолога, а у разі необхідності – лікаря (ч. 1 ст. 491). У випадках, коли у слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду виникнуть будь-які сумніви в тому, що особа є повнолітньою, останні повинні залучити захисника у кримінальне провадження та відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 242 КПК звернутися до експерта для проведення експертизи щодо встановлення віку особи.

Стандартний мінімум, що стосується здійснення правосуддя щодо неповнолітніх, закріплено в «Пекінських правилах» 1985 р. [1]. В основу цих правил покладено засади Загальної декларації прав людини (1948), Конвенцію ООН про права дитини (1989 р.); Європейську конвенцію про здійснення прав дітей (1996 р.); Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення (2007 р.) та ін.

У зв'язку з певними вимогами до суддів та сторін кримінального провадження щодо неповнолітніх, доречним буде навести окремі положення Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, від 17 листопада 2010 року [2], що стосуються адвоката-захисника.

Пункт 37 – діти повинні мати право на власного юрисконсульта та представництво від свого імені під час судового розгляду, в якому є або може бути конфлікт інтересів між дитиною і батьками або іншими зацікавленими сторонами. Пункт 39 – адвокати, які представляють інтереси дітей, мають бути *навчені та обізнані про права дітей* і пов’язані з ними питання, *отримувати поточну і поглиблену підготовку* та бути у змозі *спілкуватися з дітьми* на їхньому рівні розуміння. Пункт 40 – діти повинні розглядатися в якості повноцінних клієнтів зі своїми правами, а адвокати, що представляють інтереси дітей, повинні доносити думку дитини. Пункт 41 – адвокати повинні надати дитині всю необхідну інформацію та роз’яснення, що стосуються можливих наслідків поглядів та/або думок дитини. Пункт 42 – у випадках, коли існує конфлікт інтересів між батьками і дітьми, компетентний орган повинен призначати або опікуна – представника в суді, або іншого незалежного представника для представлення поглядів та інтересів дитини [2].

Відповідно до КПК України до окремих нормативних положень, що створюють дружню атмосферу для дитини, слід віднести – допит не більше двох години на день, можливість провести судові засідання в закритому режимі, обов’язковість мати захисника на всіх стадіях кримінального провадження та ін.

Міжнародні стандарти та світова практика виходять з того, що допит дитини, потерпілої від злочину, має бути проведений у дружній атмосфері до неї, де забезпечується відчуття захисту і комфорту.

Такий дружній атмосфері відповідає спеціально обладнана кімната – «зелена кімната». У наказі МВС України від 19.12.2017 № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>] використовується термін «методика “зелена кімната”». Основною метою проведення допиту у такій кімнаті є зменшення повторної травматизації дитини у процесі опитування, як завдяки спеціальним методикам та комфортній атмосфері, так і завдяки технічному оснащенню, яке дозволяє вести відеозапис допиту та в подальшому використовувати таку фіксацію для проведення розслідування, без проведення повторних допитів. Організація роботи здійснюється на основі індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її віку

і ступеня розвитку. Особливо актуальним є проведення допиту дитини в «зеленій кімнаті» у справах щодо сексуального насильства та експлуатації, а також у справах щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії.

Отже, у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх окремими умовами забезпечення процедури, дружньої до дитини, є: дотримання вимог до слідчого, дізнавача, захисника, судді – відповідний досвід, професійні навички встановлення психологічного контакту та інших форм роботи з дітьми, зокрема тих, які перебувають у конфлікті із законом, проведення процесуальних дій у «зелених кімнатах». Важлива роль у гарантуванні застосування процедури, дружньої до дитини, належить саме захиснику.

Список використаних джерел

1. Минимальные стандартные правила Организации Объединенных Наций, касающиеся отправления правосудия в отношении несовершеннолетних («Пекинские правила») від 29 листопад. 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text.

2. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 17 листоп. 2010 р., і пояснювальна записка до них. Рада Європи, 2013. 94 с.

Кулакова Наталія Володимирівна,
професор кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук,
доцент

ПРОФІЛАКТИКА ПРОТИПРАВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДИТИНИ

Вплив соціальних умов життя та його протиріч на характер морального формування особи молодшої людини є визначальним, але при цьому необхідно враховувати особливості потреб та інтересів дитини, які мають свою специфіку. Причини та умови, що обумовлюють протиправну